

Просіна Ольга Володимирівна

кандидат педагогічних наук, доцент,

директор Центру післядипломної освіти

ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України

м. Київ, Україна

Риженко Ганна Вікторівна

Афілійована дослідниця кафедри політології Ліннеуського університету

м. Кальмар, Швеція

**ПРОСТІР ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ В УНІВЕРСИТЕТІ:
ДОСЛІДЖЕННЯ ГІДНОСТІ ТА ПРАКТИКА РОЗВИТКУ
ДЕМОКРАТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ**

Prosina Olha

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor

Director of the Center for Postgraduate Education

*State Institution of Higher Education «University of Educational Management»
of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine*

Kyiv, Ukraine

Ryzhenko Hanna

Affiliated Researcher, Department of Political Science

Linnaeus University

Kalmar, Sweden

**THE SPACE OF CIVIC EDUCATION AT THE UNIVERSITY:
A STUDY OF DIGNITY AND PRACTICES FOR DEVELOPING
DEMOCRATIC CULTURE**

Постановка проблеми. Сучасні університети потребують переосмислення своєї ролі у формуванні демократичної культури, адже попри задекларовану демократизацію в їхньому внутрішньому житті зберігаються авторитарні практики, що обмежують участь студентів і молодших викладачів, стримують розвиток автономії та ускладнюють формування довіри й партнерства. Центральним концептом у подоланні цих викликів є гідність, яка визначає якість взаємодії та рівень громадянської зрілості університетської спільноти; її ігнорування відтворює патерналістські моделі та послаблює спроможність до самоврядування. В умовах воєнного часу питання визнання й підтримки гідності стає ще актуальнішим, адже безпосередньо пов'язане з солідарністю, відповідальністю та практиками демократичної участі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У міждисциплінарних працях гідність визначається як структуроутворювальна моральна цінність, що

забезпечує якість взаємодії, етичність комунікації та безпечність освітнього середовища. Концепти демократичної освіти, участі й відповідального громадянства розкриваються у дослідженнях [3]. Важливий внесок у сучасні *civic studies* роблять Tetyana Hoggan-Kloubert та Chad Hoggan, які у праці *Learning for Democracy* [2] пропонують рамку для громадянського навчання дорослих, підкреслюючи роль рефлексії, трансформативного досвіду та гідності як умови розвитку громадянської зрілості. В українській науковій традиції гідність розглядається як духовно-ціннісний стрижень особистісного розвитку і соціальної взаємодії [4;7]. Попри значний теоретичний масив, механізми практичного втілення гідності у щоденне управління та педагогічні практики університетів залишаються недостатньо опрацьованими.

Мета: Науково обґрунтувати роль гідності як ціннісного та операційного компонента демократичної культури університету та проаналізувати можливості інтеграції принципів громадянської освіти, участі й академічної автономії у професійний розвиток викладачів на прикладі реалізації мініпроєкту в межах міжнародної ініціативи **Education for Democratic Citizenship (EDC)**.

Виклад основного матеріалу. Розвиток громадянської освіти в університетському середовищі набуває особливої актуальності в контексті Міжнародного проєкту **Education for Democratic Citizenship (EDC)**, що реалізується за підтримки **Шведського інституту (Swedish Institute)**, спрямований на зміцнення демократичного громадянства в Україні. Проєкт передбачає розроблення та проведення навчальної програми з громадянської освіти для ключових українських стейкхолдерів, визначених відповідно до Плану реалізації Концепції розвитку громадянської освіти до 2030 року. Метою EDC є підтримка інституціоналізації демократичного врядування, посилення культури прав людини та розширення можливостей громадян для відповідальної участі у суспільному житті. До реалізації ініціативи залучені європейські експерти з університетів Ліннеуса (Швеція), Мурсії (Іспанія), Ягеллонського університету (Польща), а також українські наукові та громадські інституції.

Університети в межах EDC розглядаються як середовища, де демократія має реалізовуватися не лише на рівні навчального змісту, а й через щоденні управлінські, педагогічні та комунікаційні практики.

Особливе значення в контексті громадянської освіти посідає **гідність як інтегративна основа демократичної культури університету**. Гідність

визначає не лише етичні межі взаємодії, а й формує внутрішню здатність учасників освітнього процесу до відповідальної участі, автономії та співтворення. Вона виступає критерієм якості педагогічних і управлінських практик, забезпечуючи перехід від формального визнання демократичних принципів до їх реального втілення у щоденних комунікаціях. У сучасних умовах війни, коли психологічна вразливість, напруження і потреба в солідарності зростають, підтримка гідності стає ключовим чинником стійкості університетської спільноти, сприяє відновленню довіри, посиленню суб'єктності та розвитку соціальної відповідальності. Саме тому гідність нами розглядається не лише як цінність, а як **практичний інструмент трансформації освітнього середовища**.

Одним з майданчиків для впровадження ідей проєкту EDC є ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України (УМО), де було розроблено мініпроєкт **«Простір громадянської освіти: зрілість, демократія, участь»**, спрямований на створення таких умов, у яких викладачі та студенти можуть практикувати демократію у реальних професійних ситуаціях: через діалог, співтворення, спільну відповідальність та участь у прийнятті рішень. Концептуальні засади цього проєкту узгоджуються з Рамкою компетентностей Ради Європи для культури демократії та сучасними підходами до студентської участі у вищій освіті ЄС.

Реалізація мініпроєкту УМО структурована навколо *чотирьох* взаємопов'язаних векторів: розвиток професійної компетентності викладачів; підтримка громадянської зрілості в кризових умовах; формування демократичної свідомості молоді; розширення впливу через партнерства.

Серед зазначених векторів ключовим є **розвиток професійної компетентності викладачів**. Для його підтримки створено програми підвищення кваліфікації **«Викладач як громадянин: розвиток громадянської зрілості в освітньому середовищі»** (авт. О. Просіна, Г. Рижченко) [5] та **«Освіта дорослих як стратегія третьої місії університету: адаптація, розвиток, партнерство»** (авт. О. Просіна, Т. Сорочан) [6]. Зміст програм спрямований на формування в педагогів компетентностей, пов'язаних із гідністю, участю, етичним лідерством і культурою демократії. Програми поєднують теоретичні засади EDC із практичними форматами навчання — фасилітованими дискусіями, мікрогруповою роботою та рефлексивними інструментами. У такий спосіб мініпроєкт забезпечує підготовку викладачів до

впровадження демократичних підходів у щоденну педагогічну взаємодію та університетську культуру.

Висновки. Поєднання теоретичних засад громадянської освіти з практичними форматами взаємодії сприяє становленню громадянської зрілості, формуванню спільнот практик та інституційному укоріненню демократичних підходів. Таким чином, розбудова простору громадянської освіти в університеті є важливим інструментом культурної трансформації, що забезпечує стійкість і розвиток освітньої системи в умовах суспільних викликів.

Список використаних джерел та літератури

1. Biesta G. Good Education in an Age of Measurement: Ethics, Politics, Democracy. Boulder: Paradigm Publishers, 2010.
2. Hoggan-Kloubert T., Hoggan C. Learning for Democracy: A Framework for Adult Civic Learning. Cham: Palgrave Macmillan, 2021. (Palgrave Studies in Adult Education and Lifelong Learning).
3. Westheimer J., Kahne J. What kind of citizen? The politics of educating for democracy. *American Educational Research Journal*. 2004. Vol. 41, No. 2. P. 237–269.
4. Бех І. Д. Гідність як духовний геном особистості. *Педагогіка і психологія*. 2009. № 1 (62). С. 76–89.
5. Викладач як громадянин: розвиток громадянської зрілості в освітньому середовищі : програма підвищення кваліфікації / уклад.: О. В. Просіна, Г. В. Риженко. К.: ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України, 2025. 11 с.
6. Освіта дорослих як стратегія третьої місії університету: адаптація, розвиток, партнерство : програма підвищення кваліфікації / уклад.: О. В. Просіна, Т.М. Сорочан, Г.В. Риженко. К.: ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України, 2025. 14 с.
7. Щербатюк Б. А., Стахмич О. В. Гідність як особистісна і соціальна цінність. *Український психологічний журнал*. 2017. № 1. С. 204–212.

Чумаченко Олена Анатоліївна

*кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри історії,
правознавства та методики навчання*

*Навчально-науковий інститут філології та історії
Глухівський національний педагогічний університет імені О. Довженка
м. Глухів, Україна*

ІНСТИТУЦІЙНА МОДЕЛЬ ПРОЦЕСУ СТАБІЛІЗАЦІЇ ТА АСОЦІАЦІЇ ЄС ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ

Chumachenko Olena

*Candidate of Historical Sciences, Associate Professor
Head of the Department of History, Law Studies, and Teaching Methods*